

³¹ *Зайончковский, П.А.* Правительственный аппарат самодержавной России в XIX в. – С. 216-219.

Надійшла до редколегії 12.10.2007

О.В.Морозов

ЕГОР ФРАНЦЕВИЧ КАНКРІН – РЕФОРМАТОР МИТНОЇ СИСТЕМИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

У статті досліджені життєвий шлях та діяльність Є.Ф.Канкріна, який на посаді міністра фінансів (1823-1844) зробив значний внесок у розвиток митної системи Російської імперії.

Егор Францевич Канкрін народився в 1774 р. в м. Ганау (земля Гессен) і після завершення Марбурзького університету, в 1797 р. приїхав в Росію і поступив на службу до Комерц-колегії. Батько Егора Канкріна Людвік Канкрін перебував на російській службі з 1783 р. і завідував казенними соляними заводами. На службі новій батьківщині Є.Ф.Канкрін проявив себе як талановитий генерал-інтендант російської армії під час Вітчизняної війни 1812 р., і європейського походу проти Наполеонівської Франції в 1813-1815 рр.

Зірковий час службової кар'єри Є.Ф.Канкріна пов'язаний з діяльністю на посаді міністра фінансів Росії, який він обіймав з 1823 по 1844 р. На цій посаді Канкрін проявив себе як прихильник німецько-російської економічної школи протекціоністів і виступив противником космополітичних ідей А.Сміта. Службова діяльність нового міністра була спрямована на вдосконалення митно-тарифної справи і в цілому митної системи Росії.

Початок служби в Міністерстві фінансів співпав із складним періодом для російської економіки. Ліберальний митний тариф 1819 р. завдав потужного удару мануфактурній промисловості Росії. Про сутність якого Є.Канкрін висловився: «...вбив російську промисловість»¹. Це відбулося внаслідок радикального зниження більшості митних ставок на імпортні товари. До того ж європейські держави, пропагуючі ідеї митного лібералізму, зовсім не збиралися замінювати власні національні інтереси загальноєвропейськими. У той же час митний

лібералізм не виправдав теоретичних сподівань фритредерів щодо зменшення контрабанди при низьких митах. Обсяги контрабанди лише зростали, особливо на кордонах із Пруссією та Австрією. В таких умовах залишався єдиний крок – це повернутися знову до протекційного митного тарифу.

Тариф 1822 р. знаменував собою «закінчення періоду впливу політичних союзів на митну політику». Ініціатором нового митного тарифу став Є.Ф.Канкрін, який, будучи міністром фінансів, перетворив тарифну справу з вузької фіскальної функції у комплекс заходів держави, спрямованих на захист у першу чергу галузей економіки. Новим тарифом було заборонено експортувати 21 і імпортувати 3110 видів товару. Згідно з тарифом 1822 р. усі імпорتنі товари розподілялися на чотири групи: до першої увійшли товари, які могли ввозитися безмитно. Заборонені до ввезення були вироби з льону, пеньки, вовни, шкіри. Дозволялось ввозити після сплати високої ставки мита лише ті види вовняних тканин, які в силу природних умов не могли виготовлятися в Росії. Із запровадженням нового захисного тарифу російська промисловість була на деякий час захищена від конкуренції з боку технологічно досконаліх іноземних товарів. Але це був необхідний крок. Саме у період дії тарифу 1822 р. в Росії розпочався процес промислового перевороту. Тариф 1822 р. неодноразово переглядався. У 1824, 1825, 1830, 1831, 1836, 1838 і 1841 рр. до нього вносилися зміни, які залежали від стану розвитку тої чи іншої галузі економіки. З початком правління імператора Миколи I митна політика набула прогнозованого й послідовного характеру. Результати цієї митної політики були в цілому сприятливі. Митні прибутки бюджету в період з 1823 до 1844 р. зросли на 250% (з 11 до 26 млн. крб.)². Промисловість під захистом тарифу 1822 р. також досягла помітних успіхів. Якщо брати промислову статистику, то у період з 1814 до 1825 р. кількість суконних підприємств зросла з 235 до 324; у період з 1825 до 1850 р. – з 324 до 492. Металургійних підприємств: у період з 1814 до 1825 р. – з 75 до 170; у період з 1825 до 1850 р. – з 170 до 416³.

В умовах зростання організованої контрабанди Є.Канкрін здійснює перебудову системи охорони митного кордону імперії. У 1827 р. уряд прийняв «Положение об устройстве таможенной пограничной стражи».

Згідно з ним на прикордонну варту поряд з охороною кордонів покладалося збирання мита. Митна прикордонна варта вздовж європейського кордону імперії закріплювалась за митними округами, у структурі яких знаходились військові формування – 10 бригад, одна

напівбригада, дві окремі роти. Керівництво вартою здійснювали цивільні особи, що перебували на службі в Департаменті зовнішньої торгівлі. Це дозволяло митному відомству повноцінно і відповідально виконувати складні функції фіскальну і правоохоронну (вести боротьбу з контрабандою)⁴.

Таким чином міністр фінансів Є.Ф.Канкрін започаткував нову еру у митній політиці та митній справі Російської імперії, звільнив митно-тарифну справу від непостійної кон'юнктури зовнішньої політики. Одночасно досвід діяльності Є.Ф.Канкріна відкрив наступним урядовцям нову проблему. В умовах індустріальної економіки одним митним тарифом неможливо ефективно керувати процесом. У нових умовах митний тариф діяв лише в тандемі з такими заходами як розвиток внутрішнього споживчого ринку, розвиток банківської системи, розвиток шляхів сполучення.

Примітки

¹ *Хрестоматія по истории СССР / сост. С.С.Дмитриев, М.В.Нечкина. - М., 1949. - Т. 2. - С. 46.*

² *Шапошников, Н.Н. Таможенная политика России до и после революции / Н.Н.Шапошников. - М.; Л., 1924. - С. 13.*

³ *Хрестоматія по истории СССР. - Т. 2. - С. 411-412, 594.*

⁴ *Центральний державний історичний архів України. - Ф. 442, оп. 788а, спр. 164, арк. 21, 174, 175-177, 182, 189, 190, 191.*

Надійшла до редколегії 17.05.2007